

Vyshnyovsky, V. & Kozak, M. (2021) Formuvannya komunikativnykh navychok u ditei z rozladamy autychnoho spektru [Formation of communicative skills in children with autistic spectrum disorders]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Economic Problems and the State] (electronic journal), Vol. 25, no. 2, pp. 202-209. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21vvvras.pdf>

ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНИХ НАВИЧОК У ДІТЕЙ З РОЗЛАДАМИ АУТИЧНОГО СПЕКТРУ

Василь ВИШНЬОВСЬКИЙ

Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя
вул. Руська, 56, м. Тернопіль, Україна, 46001

e-mail: diksa@ukr.net

Марія КОЗАК

e-mail: masha.kozak.99@gmail.com

Article history:

Received: October, 2021
1st Revision: October, 2021
Accepted: November, 2021

UDC:
159.9

DOI:

<https://doi.org/10.33108/sepd.2022.02.202>

Анотація: У статті вказано, що останнім часом в сучасній науці все більше уваги приділяють проблемі вивчення і корекції різних порушень розвитку у дітей. Встановлено, що одне з центральних місць в спектрі інтересів спеціальних психологів займає проблема розладів аутистичного спектру. Аутизм є варіантом психічного розвитку, що виявляється у відриві від реальності, відгородженості від зовнішнього світу. Подано визначення аутизму вченими, одним із яких є наступне: «аутизм – це психопатологічний синдром, який характеризується недостатністю спілкування, формується на основі первинних структурних порушень або нерівномірності розвитку передумов спілкування і вторинної втрати регулятивного впливу спілкування на мислення та поведінку». Вказано, що розлад аутистичного спектру є особливою формою аномального психічного розвитку, при якій спостерігаються певні порушення комунікативної поведінки, а також емоційного контакту дитини з навколишнім світом. Наведено основні ознаки аутизму: порушення комунікації, стереотипна поведінка і ослаблення здатності до соціальної взаємодії. Встановлено, що у всіх дітей з аутизмом спостерігаються проблеми з комунікацією незалежно від стану інтелекту і розвитку мови. Це проявляється в тому, що їм важко увійти в контакт з іншими людьми і виникає нерозуміння, коли їм потрібно скористатися комунікацією. Якщо для дитини з аутизмом не важко побудувати просту фразу і якщо у неї великий словниковий запас, то це ще не означає, що у нього не буде труднощів у спілкуванні. Відзначено, що налагоджений з дитиною контакт сприяє прийняттю та розумінню особливостей такої дитини, а також дає можливість підготуватися до можливих негативних реакцій і спровокувати потрібні реакції. Наголошено, що важливим аспектом роботи з дитиною з аутизмом є складання індивідуального плану роботи з нею. Обґрунтовано, що для того, щоб дитина відчувала себе комфортно в суспільстві, потрібно формувати, розвивати та закріплювати її комунікативні вміння і навички.

Ключові слова: аутизм, діти, соціалізація.

Вишньовський В. Формування комунікативних навичок у дітей з розладами аутичного спектру [Електронний ресурс] / Василь Вишньовський, Марія Козак // Соціально-економічні проблеми і держава. — 2021. — Вип. 2 (25). — С. 202-209. — Режим доступу: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21vvvras.pdf>

This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.

1. Постановка проблеми.

Останнім часом в сучасній науці все більше уваги приділяють проблемі вивчення і корекції різних порушень розвитку у дітей. Одне з центральних місць в спектрі інтересів спеціальних психологів займає проблема розладів аутистичного спектру (далі – РАС).

Щорічно у всьому світі збільшується кількість дітей з РАС. Висока частота народження в поєднанні з різноманітністю клінічної картини, великим відсотком ускладнених форм даного захворювання, а також складністю корекційно-виховної роботи роблять питання вивчення розладів аутистичного спектру не лише медичною, а й дуже серйозною соціальною проблемою. Аутизм, що розглядається як відхилення в психічному розвитку особистості, визначається як прояв порушень процесу взаємодії із зовнішнім світом і формування емоційних контактів з іншими людьми [4].

2. Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Історії про людей з аутизмом беруть початок з казок та легенд, де діти перетворювалися на ельфів. Проте в науковій літературі люди з аутизмом, які були замкнуті, мало розмовляли та характеризувалися хорошою пам'яттю, почали з'являтися, починаючи з XVIII ст.

Першою відомою інформацією про людину з аутизмом була розповідь про «Дикого Пітера». Хлопчика знайшли 1724 року поблизу німецького міста Гемелін. Він поведив себе як тварина, їв сирі овочі та птахів, а відчуваючи загрозу, ставав на чотири кінцівки. Незабаром унікальну дитину придбав англійський король Георг I, і Пітер жив у його палаці до самої своєї смерті в 1785-му. Він так і не навчився говорити, ніколи не сміявся, а найбільше радів мисці з їжею. Пітеру подобалася музика, він виконував нескладні завдання і, коли одного дня загубився, сам знайшов дорогу додому [2, с.72].

У зв'язку з високою частотою народження та широким розмаїттям проявів клінічної симптоматики РАС зростає запит на проведення міждисциплінарних фундаментальних та науково-прикладних досліджень.

Одна з робіт, виконана в Інституті дитячої неврології та епілепсії ім. Святителя Луки, присвячена опису клінічного випадку мутації гена SYNGAP1. Ще два міждисциплінарні дослідження, присвячені ролі середовища та спадкових факторів у патогенезі аутистичних розладів. Автори висловлюють припущення, що в організмі матерів дітей із аутизмом є генотоксичні фактори, які зумовлюють розвиток захворювання у плода через середній материнський ефект під час виношування. Друга робота показала, що стійкість генному до окислювального стресу визначається кількістю активних рибосомних генів. Саме ці гени можуть бути факторами, що модулюють розвиток аутизму.

Чухутова Г. А., разом із співавторами, досліджувала особливості латералізації функцій перенесення іа довільної зміни установки уваги у дітей у нормі та при розладах аутистичного спектра. Отримані результати свідчать про те, що поряд із загальним дефіцитом перемикання уваги та реакції на новий стимул, у дітей з аутизмом може бути порушена латералізація цієї функції. У дослідженні Когана Б. М., Ахметової М. М. представлений порівняльний аналіз емоційної і когнітивної сфер дітей у віці 8-11 років з аутизмом, шизофренією та гіперактивністю.

У статтях 2017 року (автори Ліблінг М. М., Білопільська Н. Л., Рубан О. В.) обговорюються переваги розвиваючого підходу на прикладі ефективності гри при корекції емоційної сфери у дитячому віці при РАС. У цих статтях описуються методи ігрової взаємодії, розкривається логіка ігрової корекційної роботи, обговорюються її загальні принципи, цілі та завдання, розв'язувані на кожному етапі занять.

3. Невирішені раніше частини загальної проблеми.

Оволодіння практичними навичками у дітей з розладами аутистичного спектру супроводжується рядом труднощів, які пов'язані з порушеннями комунікації, а також організацією довільної поведінки. Дуже часто дитині легше навчитися робити щонебудь самій, а не за допомогою наслідування або проходження інструкції. Досить специфічними для дітей з аутизмом є складності освоєння програми дій: труднощі її самостійного запуску, переходу від однієї операції до іншої. Проблемою при навчанні також є і особливості сенсорної сфери: вибірковість в одязі або їжі, високий рівень огиди, підвищена чутливість до тактильному впливу, різноманітні страхи; неадекватна реакція на невдачу, тенденція до відмови від виконання дій при виникненні найменших труднощів. Дитина з аутизмом, навіть освоївши навик, насилу переносить його на аналогічні дії в реальній дійсності.

4. Постановка завдання.

На основі аналізу наукової літератури з проблеми дослідження вважаємо за потрібне виокремити навички, які потрібно розвивати для налагодження комунікації та дослідити їх вплив на проблему формування комунікативних навичок для дітей з розладом аутистичного спектра, а також описати методи терапії дітей з аутизмом, зокрема з допомогою нових технологій.

5. Виклад основного матеріалу.

Аутизм – це природжений психічний розлад, що виникає внаслідок порушення розвитку головного мозку і характеризується вираженим і всебічним дефіцитом соціальної взаємодії й спілкування, а також обмеженими інтересами та діями, що повторюються (В. Башина, С. Морозов, Т. Морозова) [1, с. 82].

Згідно з визначенням К. С. Лебединської, аутизм є недостатньо ясною патологією центральної нервової системи генетичного або екзогенного походження, при якій утруднений формування емоційних контактів дитини з зовнішнім світом, що спотворює хід всього його психічного розвитку і грубо перешкоджає соціальній адаптації.

Аутизм розвивається у дітей 2-3 років та характеризується певними розладами в розумовій діяльності, а саме: змінами в емоційній сфері, появою ритмічних повторень одних і тих же рухів, розладами мовлення, уникненням зорового контакту з ровесниками та дорослими хоча інколи спостерігаються прояви активності.

Відомо, що одним з важливих аспектів в роботі з дитиною з аутизмом є формування емоційного контакту з оточуючими. Звичайно, в процесі встановлення контакту самі по собі формуються окремі комунікативні навички дітей, проте навіть спроби встановлення емоційного контакту будуть успішними, якщо ситуація спілкування буде для дитини комфортною і в доступній повністю зрозумілій формі, створювала ситуацію успіху і приносила дитині приємні враження. Дуже важливо, щоб дитина спочатку отримала досвід комфортного спілкування, і тільки потім, досягнувши прихильності, можна поступово розвивати більш складні форми взаємодії.

Значна частина людей з РАС (від 25 до 50 %) мають супутню розумову відсталість, часто у них є розлади моторики і координації, проблеми з шлунково-кишковим трактом, порушення сну. Для людей з РАС також характерні особливості сприйняття інформації, труднощі з концентрацією уваги і дратівливість.

У значної частини людей з аутизмом інтелект відповідає нормі, нерідко у людей з аутизмом є дивовижні здібності в області зорового сприйняття, пам'яті, музичного слуху, математики та інших наук. Є сфери знань, у яких діти з аутизмом межують з

геніальністю.

Деякі люди з аутизмом знаходять себе в мистецтві завдяки своєму незвичайному погляду на світ. Всупереч поширеному міфу, люди з аутизмом не прагнуть жити у власному світі, навпаки, багато дуже зацікавлені в спілкуванні з іншими, здатні встановлювати глибокі емоційні зв'язки з важливими для них людьми, проте не мають достатніх навичок для того, щоб спілкуватися так, як це роблять їх однолітки. Кожна людина з аутизмом унікальний в своїх проявах, та інколи, на перший погляд, складно зрозуміти, що об'єднує людей з розладами аутистичного спектру.

Деякі (близько 20-25 %) так і не починають говорити і спілкуються, використовуючи альтернативні способи комунікації (жести, обмін картками або письмовий текст). У дорослому віці вони можуть вимагати багато підтримки і турботи, вони не можуть жити самостійно. У інших людей з аутизмом розвивається мова й інші навички соціальної взаємодії, вони можуть відвідувати школу, вступати до закладів вищої освіти і працювати.

Навички прохання чи вимоги, коментування, запиту і повідомлення інформації, залучення уваги можуть повністю бути відсутнім в зв'язку з відсутністю мотивації спілкування з дорослими і не сформованістю експресивної мови (від наявності окремих слів, складів, вокальних реакцій до повної відсутності мовлення). Замість звернення до дорослого дитина може брати його за руку і підводити його до бажаного предмету, тобто користуватися рукою дорослого для своїх цілей, при цьому не бажаючи взаємодії з дорослим.

Комунікативні навички нейротипічних дітей розвиваються в процесі взаємодії з оточуючими, в тому числі в процесі гри, в той час як діти з аутизмом найчастіше не виявляють інтересу до ігор інших дітей, ігор, заснованих на взаємодії з оточуючими, спроби дорослого включитися в гру дитини можуть сприйматися їм негативно.

Дитина з аутизмом може висловлювати свої бажання і потреби, емоції та почуття побічно через незвичайне або проблемна поведінка (крик, агресія і т.п.), і в такому випадку значення цього поведінки розуміють часто тільки близькі люди. В деяких випадках діти з розладами аутистичного спектру опираються тому, щоб їх брали на руки, обіймали, цілували дорослі, частіше за все це пов'язано з особливостями кінестетичних відчуттів дитини, ці дії можуть викликати у нього неприємні реакції. Дана особливість перешкоджає вираженню прихильності дитини до кого-небудь за допомогою рухів. Також у таких дітей може бути порушено розуміння емоцій і почуттів. Р. Брюер, Дж. Мерфі досліджували зв'язок між аутизмом і алекситимією – станом, коли людині важко зрозуміти і визначити свої власні відчуття і емоції. Люди з високим рівнем алекситимії можуть підозрювати, що вони відчувають якусь емоцію, але не можуть розпізнати, яку саме. За даними вчених, алекситимія є приблизно у 10% населення в цілому і приблизно у 50% людей з аутизмом [3].

Таким чином, у половини дітей з аутизмом навик вираження емоцій і почуттів може бути не сформований саме через труднощі з розпізнаванням емоцій. Дані спостережень показують, що діти з розладами аутистичного спектру здатні співпереживати, але не завжди можуть висловити свою емпатію через несформованість вербальних і невербальних засобів комунікації. Також таким дітям необхідно більше часу, ніж їх нейротипічним одноліткам, щоб розпізнати ту чи іншу емоцію співрозмовника.

Одним з головних діагностичних показників наявності аутизму є відсутність реакції дитини на власне ім'я (за умови збереження слуху). Вона може не реагувати на оточуючих, навіть якщо вони звертаються до неї. Таким чином, найчастіше спочатку навик соціальної відповідної реакції відсутній.

Також у дітей з аутизмом присутня ехолоалія. На відміну від ехолоалії, що виявляється у дітей в нормі і що допомагає їм освоювати рідну мову, у дітей з аутизмом

вона може повністю замінити звернену мову, оскільки вони «заціклюються» на одних і тих же фразах, не пов'язаних з ситуацією спілкування. Це заважає розумінню їх висловлювань і тим самим перешкоджає формуванню навички вербального діалогу. Але необхідно відзначити, що в разі організації корекційної роботи з дитиною, наявність ехолоалії є опорним умінням, на основі якого можна формувати комунікативні навички. Також побудові діалогу перешкоджає той факт, що діти з аутизмом часто говорять про себе в 2 або 3 особі, що ускладнює розуміння інформації співрозмовником.

Невербальні засоби комунікації, такі як зоровий контакт, жести дітей, як правило, без спеціального навчання не застосовують, найчастіше вони можуть не розпізнавати невербальні сигнали іншої людини.

У більшості випадків, коли дитина з аутизмом намагається слухати, що говорить дорослий, вимога подивитися в очі викликає у нього тривогу і дає можливість дитині слухати. Б. Нейсон визначає наступні причини цього:

1. При аутизмі у дітей часто зустрічаються порушення слухового сприйняття. Дослідження показують, що коли люди з аутизмом дивляться на інших людей, то вони найчастіше дивляться на рот, а не на очі, оскільки так їм простіше розібрати, що говорить інша людина.

2. Деякі діти з аутизмом використовують периферичний (бічний) зір, оскільки для них прямий погляд на щось сприймається як надто інтенсивний. В результаті, коли такі діти дивляться на співрозмовника, здається, що вони дивляться в іншу сторону.

3. За деякими даними дорослі люди з аутизмом стверджують, що вони страждають від занадто інтенсивної стимуляції, коли дивляться прямо в очі іншій людині. Погляд в очі сприймається ними як лякаючий і баламутить.

Таким чином, коли дорослий змушує дитину дивитися прямо в очі, дитина починає відчувати перевантаження і відволікається від адресованої їй мови [6].

Також у дітей з аутизмом спостерігаються труднощі з дотриманням дистанції і особистого простору. Дослідження американських вчених Д. Кеннеді і Р. Адолфс засвідчили, що переважна більшість дітей з аутизмом (79 %) не усвідомлюють, що стоять дуже близько до співрозмовника і більш схильні вторгтися в особистий простір в порівнянні з їх нормотипічно розвинутими однолітками. Такі діти набагато частіше торкаються до інших людей незвичайним чином, проходять між двома людьми, коли ті розмовляють, не усвідомлюють, коли говорять дуже голосно або шумлять [5].

Покращити стан дитини можна за умов дотримання певної дієти, а саме вилучити з раціону клітковину (молочні продукти, пшеничний хліб, печиво, булочки), сформувавши розпорядок дня та навчити чітко його дотримуватися, навчити супроводжувати дії емоційними коментарями, соціалізувати дитину, щоб вона звикала до умов оточуючого середовища.

Останнім часом великим успіхом користується слухова терапія А. Томатіса. Приблизно 40 років тому французький лікар-отоларинголог Альфред Томатіс зробив деякі дивовижні відкриття, які стали поштовхом до розвитку методу Томатіса. Цей метод має різні назви: «слухове навчання», «слухове збудження» або «слухова терапія». Його мета полягає в тому, щоб повторно навчити людину процесу слухання, що покращує здібності до вивчення і освоєння мов, до комунікабельності, збільшує творчий потенціал і позитивно впливає на соціальну поведінку індивідуума.

В основі методу лежить теорія взаємодії слухового сприйняття з голосом. А. Томатіс розглядає вухо як найважливіший орган, який формує свідомість людини. Вчений прийшов до висновку, що вухо не просто «чує», але коливання, що сприймаються ним, стимулюють нерви внутрішнього вуха, де ці коливання перетворюються в імпульси, різними шляхами потрапляють в мозок. Мета полягає в тому, щоб поліпшити здатність мозку сприймати і переробляти різну інформацію. Коли

функція слухання розширена або відновлена, мозок демонструє більш ефективну здатність до сприйняття і переробки сигналів, що надходять з навколишнього середовища.

Згідно з його теорією, підтвердженої пізніше, вухо зародка починає функціонувати в чотири з половиною місяці. Дитина, перебуваючи в амніотичній рідині в утробі матері, чує масу звуків, які йому після народження стають недоступні – серцебиття і дихання матері, голос, шум від роботи внутрішніх органів. Обумовлено це тим, що в період внутрішньоутробного розвитку вуха дитини заповнені рідиною, що проводить звук значно краще, ніж повітря; зокрема, в рідині менше загасають високочастотні компоненти звуку.

З цієї причини А. Томатіс пропонує використовувати голос матері, щоб повторно відкрити процес слухання. Голос пропускається через фільтри, нагадуючи собою звуки, які чує зародок в утробі матері. Голос матері є міцною основою, завдяки якому починає формуватися і розвиватися процес слухання, що впливає також на подальший розвиток мовних навичок. В цілому весь цей процес являє собою ніщо інше, як спробу «перепрограмувати» різні стадії людського розвитку через символічний досвід [7].

6. Висновки та перспективи подальших досліджень в даному напрямку.

Отже, особливі малюки щасливі у своєму замкнутому світі, тому їм подобається все однотипне, наприклад вони носять один і той самий одяг, їдять одні й ті самі страви і якщо ходять на прогулянку, то тільки за певним маршрутом, граються одними і тими ж іграшками. Іноді малюки-аутисти бувають гіперактивними або навпаки сором'язливими або загальмованими. Дитина може завдавати саму собі шкоду, кусати себе, дряпати чи битися головою, але такі ознаки виявляються не у всіх дітей. У суспільстві особливих дітей називають примхливими, некерованими, але все зовсім не так, просто дитина-аутист намагається своєю поведінкою відгородитися від зовнішнього світу для того, щоб закритися у своїй звичній свідомості. Для неї так простіше та легше.

Мовний онтогенез дітей з розладами аутистичного спектру має ряд особливостей, обумовлених тріадою проблем, характерних для дітей з аутизмом: порушення соціалізації, порушення комунікації, стереотипна поведінка та інтереси. З огляду на дані особливості, комунікативні навички формуються не в повному обсязі, спотворено або діти зовсім не можуть опанувати ними без корекційної допомоги.

Author details (in English)

FORMATION OF COMMUNICATIVE SKILLS IN CHILDREN WITH AUTIC SPECTRIC DISORDERS

Vasyl VYSHNYOVSKY

e-mail: diksa@ukr.net

| Mariia KOZAK

Ternopil Ivan Puluj National Technical University
56 Ruska str., 46001, Ternopil, Ukraine

| e-mail: masha.kozak.99@gmail.com

Abstract. *It is stated in the article that recently, in modern science, more and more attention has been paid to the problem of studying and correcting various developmental disorders in children. It is determined that one of the central places in the range of interests of special psychologists is the problem of autism spectrum disorders. Autism is a variant of mental development, which is manifested in isolation from reality, isolation from the outside world. Definition of autism by scientists are provided, one of which is the following: «autism is a psychopathological syndrome characterized by a lack of communication, formed on the basis of primary structural disorders or uneven development of the preconditions of communication and the secondary loss of the regulatory influence of communication on thinking and behavior». It is indicated that autism spectrum disorder is a special form of*

abnormal mental development, in which there are certain disorders of communicative behavior, as well as emotional contact of the child with the outside world. The main signs of autism are outlined: impaired communication, stereotyped behavior and weakened ability to social interaction. It is determined that all children with autism have problems with communication, regardless of intelligence and language development. This is manifested in the fact that it is difficult for them to get in touch with other people and there is a misunderstanding when they need to use communication. If it is not difficult for a child with autism to build a simple phrase and if he/she has a large vocabulary, it does not mean that he/she will not have difficulties in communicating. In turn, it is established that the contact with the child promotes acceptance and understanding of features of such child, and also gives the chance to prepare for possible negative reactions and to provoke the necessary reactions. It is emphasized that an important aspect of working with a child with autism is to draw up an individual plan for working with such child. It is substantiated that, in order for a child to feel comfortable in the society, it is necessary to form, develop and consolidate his/her communication skills.

Key words: autism, children, socialization.

Appendix A. Supplementary material

Supplementary data associated with this article can be found, in the online version, at

<http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21vvvras.pdf>

Funding

The authors received no direct funding for this research.

Citation information

Vyshnyovsky, V. & Kozak, M. (2021) Formuvannya komunikatyvnykh navychok u ditei z rozladamy autychnoho spektru [Formation of communicative skills in children with autistic spectrum disorders]. *Sotsialno-ekonomichni problemy i derzhava* [Socio-Economic Problems and the State] (electronic journal), Vol. 25, no. 2, pp. 202-209. Available at: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2021/21vvvras.pdf>

Використана література:

1. Базима Н. В. Розвиток мовлення дітей з аутизмом: навчально-методичний посібник. Харків: Ранок, 2018. 144 с.
2. Ігнат'єва О. Особливості реалізації педагогіки партнерства в умовах інклюзивної освіти. Тенденції та перспективи розвитку науки і освіти в умовах глобалізації : матеріали міжнар. наук.-практ. інт.-конф. (м. Переяслав-Хмельницький, 25 червня 2019 р.). Переяслав-Хмельницький, 2019. Вип. 48. С. 68-70.
3. Кондратенко Л. О. Діти із затримкою психічного розвитку : характеристика, особливості психологічного супроводу : навч. посіб. Суми: Ранок, 2015. 56 с
4. Прядко Л. О. Навчання та виховання дітей розладами аутичного спектра : методичний посібник. Київ: ДІА, 2019. – 120 с. – (3-тє., виправл. і доповн.).
5. Ткач Х. Я. Обстеження мовленнєвого розвитку дітей з аутизмом і тяжкими порушеннями мовлення. На основі поведінкового підходу: практичний посібник. Тернопіль: Мандрівець, 2020. 136с.
6. Чаренцева О. О., Пономарьова Т. В. Особливості становлення мовленнєвої сфери у дітей з розладами аутичного спектра. URL: <https://naurok.com.ua/osoblivosti-stanovlennya-movlennevo-sferi-u-ditey-zrozladami-autichnogo-spektru-63553.html> (дата звернення 18.10.2021).
7. Шеремет М. К. Розвиток мовленнєвої активності дітей з аутистичними порушеннями старшого дошкільного віку: навчально-методичний посібник. Київ: ДІА, 2017. 192с.

References

1. Bazyma N. V. (2018) Rozvytok movlennia ditei z autyzmom: navchalno-metodychnyi posibnyk [Speech development of children with autism: a textbook]. Kharkiv: Ranok. (in Ukrainian)
2. Ignatieva O. (2019) Osoblyvosti realizatsii pedahohiky partnerstva v umovakh inkluzyvnoi osvity. [Features of the pedagogy of partnership in an inclusive education] Proceedings of the Trends and prospects for the development of science and education in the context of globalization: materials intern. scientific-practical int.-conf. (Pereyaslav-Khmelnitsky, June 25, 2019). Pereyaslav-Khmelnitsky, Issue. 48. pp. 68-70.
3. Kondratenko L. O. (2015) Dity iz zatrymkoiu psykhhichnoho rozvytku : kharakterystyka, osoblyvosti psykholohichnoho suprovodu : navch. posib [Children with mental retardation: characteristics, features of psychological support: textbook.]. Sumy: Morning. (in Ukrainian)
4. Pryadko L. O. (2019) Navchannia ta vykhovannia ditei rozladamy autychnoho spektra : metodychnyi posibnyk [Teaching and educating children with autism spectrum disorders: a guide]. Kyiv: DIA. (in Ukrainian)
5. Tkach H. Ya. (2020) Obstezhennia movlennievoho rozvytku ditei z autyzmom i tiazhkymy porushenniamy movlennia. Na osnovi povedinkovoho pidkhodu: praktychnyi posibnyk [Examination of speech development of children with autism and severe speech disorders. Behavioral approach: a practical guide]. Ternopil: Mandrivets. (in Ukrainian)
6. Charentseva O.O., Ponomareva T.V. Osoblyvosti stanovlennia movlennievoi sfery u ditei z rozladamy autychnoho spektra [Features of the formation of the speech sphere in children with autism spectrum disorders]. URL: <https://naurok.com.ua/osoblivosti-stanovlennya-movlennevo-sferi-u-ditey-z-rozladami-autichnogo-spektru-63553.html> (accessed 18.10.2021).
7. Sheremet M.K. (2017) Rozvytok movlennievoi aktyvnosti ditei z autystychnymy porushenniamy starshoho doshkilnoho viku: navchalno-metodychnyi posibnyk [Development of speech activity of children with autistic disorders of senior preschool age: a textbook]. Kyiv: DIA. (in Ukrainian)

© 2021 Socio-Economic Problems and the State. All rights reserved.
 This open access article is distributed under a Creative Commons Attribution (CC-BY) 4.0 license.
 You are free to:
 Share — copy and redistribute the material in any medium or format Adapt — remix, transform, and build upon the material for any purpose, even commercially.
 The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.
 Under the following terms:
 Attribution — You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made.
 You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.
 No additional restrictions
 You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

Socio-Economic Problems and the State (ISSN: 2223-3822) is published by Academy of Social Management (ASM) and Ternopil Ivan Puluj National Technical University (TNTU), Ukraine, Europe.

Publishing with SEPS ensures:

- Immediate, universal access to your article on publication
- High visibility and discoverability via the SEPS website
- Rapid publication
- Guaranteed legacy preservation of your article
- Discounts and waivers for authors in developing regions

Submit your manuscript to a SEPS journal at <http://sepd.tntu.edu.ua>

